CHAPTER 3

СТРУКТУРНО-ПРАГМАТИЧНА МОДЕЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ

Мойсюк В. А.
DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-704-8-3

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці спостерігається послідовне зміщення дослідницького фокуса від вивчення мови як автономної знакової системи до її осмислення як інструменту соціальної взаємодії. Така переорієнтація зумовлена розвитком комунікативної та прагматичної парадигм, у межах яких мова розглядається не лише як засіб передачі інформації, а і як форма діяльності, що забезпечує координацію дій, конструювання смислу та регуляцію міжособистісних відносин.

Попри значну кількість досліджень, присвячених комунікації (Р. Якобсон, П. Вацлавік, Д. Гаймс, Т. А. ван Дейк, О. Селіванова, Ф. Бацевич та ін.), у науковій літературі відсутній єдиний підхід до її опису як цілісного феномена. Традиційні моделі часто зосереджуються або на структурних компонентах комунікативного акту, або на окремих аспектах мовленнєвої діяльності, не завжди враховуючи їхню динамічну взаємодію. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває потреба в інтегративному підході, який дав би можливість поєднати структурний, когнітивний і прагматичний виміри комунікації в межах єдиної аналітичної рамки.

Важливим кроком у цьому напрямі є звернення до поняття комунікативної ситуації, що забезпечує опис умов реалізації мовленнєвої діяльності, а також до поняття комунікативної інтеракції, яке дає змогу розкрити динаміку взаємодії учасників комунікації. Саме інтеракційний підхід дає можливість пояснити, яким чином інтенції, когнітивні ресурси й соціальні параметри впливають на організацію дискурсу та вибір мовних засобів.

У цьому контексті особливої ваги набуває аналіз комунікативних стратегій і тактик як механізмів реалізації інтенцій учасників, а також принципів і норм, що регулюють перебіг взаємодії та забезпечують її ефективність.

Отже, **основною метою** цієї розвідки є комплексний аналіз комунікативної інтеракції як багаторівневої динамічної системи, що поєднує структурні компоненти комунікативної ситуації, інтенціональну організацію дискурсу та прагматичні принципи взаємодії. Для досягнення поставленої мети передбачено: окреслити основні підходи до розуміння комунікації; уточнити поняття комунікативної ситуації та запропонувати її структурну модель; проаналізувати параметри комунікативної інтеракції; охарактеризувати роль інтенцій, стратегій і тактик у процесі взаємодії; визначити принципи та норми, що регулюють комунікативний процес.

1. Комунікація як центральне поняття комунікативної лінгвістики

На сучасному етапі розвитку мовознавства комунікація (від лат. *communicatio* «роблю спільним, обмінююся»), як центральна категорія комунікативної лінгвістики, розглядається в межах взаємодії мови, середовища та культури, властивої певному етносу. Це явище розглядається з урахуванням когнітивних, етнопсихологічних, культурних, соціальних, політичних та інших чинників.

У зв'язку із цим комунікацію визначають, зокрема, як: процес, за допомогою якого відправник передає повідомлення одержувачу через певний канал за наявності можливого шуму (К. Шеннон, В. Вівер); структурований процес, що ґрунтується на шести функціях мови (референтній, експресивній, конативній, фатичній, метамовній і поетичній), кожна з яких відіграє роль в ефективності комунікації (Р. Якобсон); привласнення мови мовцем (Е. Бенвеніст), що підкреслює суб'єктивний та інтерсуб'єктивний характер комунікативного акту; процес інтерпретаційної кооперації (У. Еко), який передбачає не лише продукування знака, а передусім його інтерпретацію адресатом; інтерактивну дію за допомогою знаків (лінгвістичних і нелінгвістичних), що слугує передачі інформації незалежно від способу та намірів (Е. Гроссе); не лише передавання змісту, а й інсценування висловлювання, де ідентичність учасників і соціальні умови взаємодії відіграють вирішальну роль (Д. Менгено); входження у відношення значення, у якому суб'єкти конструюють смисл через взаємодію (Ж.-Кл. Коке); дискурсивну практику, вписану в інституційні рамки, що спирається на імпліцитні мовленнєві контракти (П. Шародо, Д. Менгено); інтерактивний процес обміну інформацією, емоціями та цінностями, що базується на когніції та символічних структурах певної культури (О. Селіванова); актуалізацію символічного коду, який пов'язує індивіда з його спільнотою (Л. Масенко).

Попри існування значної кількості визначень комунікації (припускають існування понад 100 дефініцій[1]), жодне з них не охоплює повною мірою всю складність цього феномену. Водночас дослідники погоджуються щодо її ключових характеристик: цілеспрямованості, конвенційності, наявності спільного коду та фонду спільних знань. У суспільстві комунікація виконує інтегративну функцію: опосередковує всі форми соціальної діяльності, сприяє соціалізації особистості, акумулює колективний досвід і передає його між поколіннями, забезпечує збереження культури та виступає чинником цивілізаційної, етнічної і групової ідентифікації.

З огляду на це в сучасній лінгвістиці традиційно виокремлюють два основні типи комунікації:

1) *вербальна комунікація*, що є центральним поняттям комунікативної лінгвістики. Вона розглядається як «цілеспрямована лінгвопсихоментальна діяльність адресанта й адресата у процесі інформаційного обміну та впливу на співрозмовника за допомогою знаків природної мови»[2]. Такий обмін передбачає передачу різних типів змісту (денотативного, конотативного, прагматичного, естетичного тощо) і викликає відповідну реакцію. Вплив на адресата спрямований на корекцію його поведінки, зміну структур і сценаріїв свідомості, психічних станів та оцінок;

2) *невербальна комунікація*, яка є «цілеспрямованим процесом інформаційного обміну, знаковими системами якого можуть бути біологічно доцільні сигнали тварин, що визначають сумісну адаптацію до навколишнього середовища; прамови жестів і міміки, математична й комп'ютерна символіка, мистецтво, гра, телепатичний зв'язок і т. ін.»[3]. Взаємодію людини з довкіллям через сенсорні канали без залучення мови також можна розглядати як форму невербальної комунікації.

Дискусійним залишається питання співвідношення вербальних і невербальних компонентів, оскільки вербальна комунікація фактично не існує в «чистому» вигляді. Саме тому когнітивна психологія та психолінгвістика розглядають мовлення як результат взаємодії вербальних і невербальних засобів, між якими можливі взаємні переходи. Такий подвійний код зумовлює переосмислення структури пам'яті, семантична

---

[1] Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. С. 243.

[2] Там само. С. 552–553.

[3] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 552–553.

мережа якої включає як вербальні одиниці, так і невербальні репрезентації[4]. Отже, лінгвісти підкреслюють, що ефективність міжособистісної інтеракції значною мірою залежить від паравербальних засобів. За деякими оцінками, від 60 до 80 % інформації передається саме ними, тоді як частка власне вербального мовлення становить лише 20–40%[5].

Невербальні компоненти комунікації можуть трактуватися подвійно: з одного боку, як знаки інших кодових систем (інтонація, жести, міміка, постава), з іншого – як знання, емоції, уявлення й образи, що не мають вербальної форми, але слугують підґрунтям комунікації[6]. З метою усунення цієї неоднозначності деякі дослідники в галузі прагматики[7] пропонують розрізняти *цифрову (вербальну) комунікацію* та *аналогову комунікацію*, до якої відносять усі невербальні елементи і яка, на їхню думку, є тісніше пов'язаною з об'єктом позначення.

Комунікація, вербальна включно, характеризується розгалуженою типологією за різними параметрами, серед яких науковці[8] виокремлюють такі:

– код: *вербальна комунікація* (усна або письмова), що ґрунтується на мовній системі; *невербальна комунікація*: жести, міміка, пози, погляди, проксеміка; *паравербальна комунікація*: інтонація, ритм, інтенсивність голосу, паузи;

– кількість учасників: *внутрішньогрупова комунікація* (у малій групі); *міжособистісна комунікація* (діадична); *організаційна комунікація* (у межах інституцій); *масова комунікація* (преса, радіо, телебачення, соціальні мережі);

– канал / форма: *безпосередня комунікація* (віч-на-віч); *опосередкована комунікація* (з використанням технологій);

– сфера використання: *повсякденна (неформальна) комунікація*; *наукова*

---

[4] Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1974; Watzlawick P., Beavin J., Jackson D. Une logique de la communication. Paris : Seuil, 2000; Winkin Y. La nouvelle communication. Paris : Seuil, 1981; Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008.

[5] Birdwhistell R. L. Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970; Winkin Y. La nouvelle communication. Paris : Seuil, 1981.

[6] Mounin G. Introduction à la sémiologie. Paris : Minuit, 1970; Maingueneau D. Analyser les textes de communication. Paris : Dunod, 1998; Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992.

[7] Watzlawick P., Beavin J., Jackson D. Une logique de la communication. Paris : Seuil, 2000.

[8] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008; Bourdieu P. Language and Symbolic Power. Cambridge : Polity Press, 1991; Jakobson R. Linguistics and Poetics. *Style in Language* / T.A. Sebeok (Ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1960; Maingueneau D. Analyser les textes de communication. Paris : Dunod, 1998; Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge. Cambridge University Press, 1969; Watzlawick P., Beavin J., Jackson D. Une logique de la communication. Paris : Seuil, 2000; Winkin Y. La nouvelle communication. Paris : Seuil, 1981.

комунікація; професійна комунікація; художня / естетична комунікація;

– домінантна функція: *інформативна/когнітивна комунікація; експресивна/ емоційна комунікація; переконувальна / прагматична комунікація*;

– ступінь офіційності: *офіційна комунікація* (інституційна, регульована); *неофіційна комунікація* (спонтанна, фамільярна);

– персоналізація: *персоналізована комунікація* (орієнтована на конкретного індивіда); *деперсоналізована комунікація* (масові, анонімні повідомлення);

– темпоральність: *синхронна комунікація* (у реальному часі: безпосередній діалог, чат); *асинхронна комунікація* (лист, електронна пошта, публікації);

– критерій істинності: *автентична / правдива комунікація*; *маніпулятивна/ фальсифікована комунікація*.

Отже, комунікація постає як складний інтенційний процес обміну інформацією між двома або більше суб'єктами за допомогою знакових систем. Різноманітні типології свідчать про її багатовимірний характер: семіотичний (вербальний, невербальний, паравербальний), соціальний, функціональний та інституційний. Водночас комунікація ніколи не є суто вербальною: вона має мультимодальний і контекстуальний характер та відіграє ключову роль у конструюванні смислу й соціальної ідентичності.

2. Поняття комунікативної ситуації

У сучасній лінгвістиці дедалі виразніше простежується тенденція до осмислення мови як інструмента соціальної взаємодії. У межах комунікативної та прагматичної парадигм особливої уваги набуває аналіз умов здійснення мовленнєвої діяльності, а також чинників, що визначають як продукування, так і інтерпретацію висловлень. У цьому контексті поняття комунікативної ситуації постає як ключове, оскільки воно дає змогу інтегровано описати взаємодію мовних, когнітивних і соціальних параметрів комунікації.

Комунікативна лінгвістика, на відміну від формалістичних підходів, розглядає мову передусім як засіб взаємодії, зосереджуючи увагу на реальних умовах спілкування, інтенціях мовців та інтерпретаційних процесах. У цьому руслі значення мовних одиниць не може бути пояснене поза конкретною ситуацією їх уживання. Дослідники, зокрема, зазначають, що лінгвістичне значення є невіддільним від соціального вживання (Дж. Ферс), що референтний контекст є умовою інтерпретації повідомлення (Р. Якобсон), що говорити – означає діяти в певній ситуації (Дж. Остін), що імпліцитний зміст залежить від інтеракційного контексту

(Г.П. Грайс). Уводячи категорії суб'єктивності та ситуаційності до аналізу мови, Е. Бенвеніст зазначає: «Саме в мові і через мову людина конституюється як суб'єкт», а отже, «кожне висловлення передбачає мовця і адресата»[9].

У такому ракурсі комунікативна ситуація розглядається як один із базових концептів комунікативної лінгвістики. Вона визначає умови продукування, передавання й інтерпретації повідомлення. Кожен акт мовлення відбувається в конкретному контексті, який впливає як на його форму, так і на зміст. Сучасні дослідження трактують комунікативну ситуацію не як статичний фон, а як динамічний простір взаємодії. Так, Ф. Бацевич визначає комунікативний акт як «нормативну одиницю соціально-мовленнєвої поведінки, інтегровану в прагматичну ситуацію, у якому вирішальну роль відіграють інтенції мовця, спільний когнітивний фонд та очікування адресата»[10]. Подібним чином О. Селіванова інтерпретує комунікативну ситуацію як «когнітивно-дискурсивну структуру, що визначає процеси продукування, інтерпретації та ефективності дискурсу»[11].

Отже, комунікативну ситуацію доцільно визначати як сукупність екстралінгвістичних і інтеракційних умов, у межах яких реалізується мовленнєвий акт і які визначають як процес породження висловлення, так і його інтерпретацію. У цьому підході вона виступає не лише як контекстуальне тло, а як пояснювальний механізм мовних явищ, що дає змогу інтерпретувати варіативність мовних форм, імпліцитність, багатозначність і дискурсивну креативність.

Як динамічна рамка взаємодії, комунікативна ситуація ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних параметрів, що визначають перебіг комунікації. У першій своїй моделі Р. Якобсон виокремлює шість основних компонентів: адресант, адресат, повідомлення, контекст, код і канал, кожен із яких корелює з відповідною функцією мови[12]. Розвиваючи цей підхід, К. Кербра-Ореккіоні пропонує розглядати комунікативну ситуацію як комплекс інтеракційних параметрів, що включає соціальні ролі учасників, їхні взаємини, комунікативні цілі та ступінь інституціоналізації взаємодії. Науковиця розрізняє повсякденні, інституційні та медіатизовані ситуації, кожна з яких передбачає специфічні дискурсивні стратегії[13]. Українські

---

[9] Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. Paris : Gallimard, 1966, P. 165.

[10] Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. С. 65.

[11] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 353.

[12] Jakobson R. Linguistics and Poetics. *Style in Language* / T.A.Sebeok (Ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1960. P. 350–377.

[13] Kerbrat-Orecchioni C. La communication orale: interactions, pragmatique et discours. Paris : Armand Colin, 2005.

лінгвісти, зокрема Ф. Бацевич та О. Селіванова, також наголошують на когнітивному та контекстуальному вимірах комунікативної ситуації. На їхню думку, вона ґрунтується не лише на зовнішніх параметрах (часі, місці, статусі співрозмовників), а й на спільних ментальних уявленнях, комунікативних намірах і дискурсивних моделях, що актуалізуються у свідомості учасників комунікації[14].

Узагальнення розглянутих теоретичних підходів дає змогу представити комунікативну ситуацію як багаторівневу структуру, в якій взаємодіють ядро інтеракції, операційний та контекстуальний рівні (див. рис. 1). Такий підхід дає можливість не лише описати складові комунікації, а й показати їхню функціональну взаємодію.

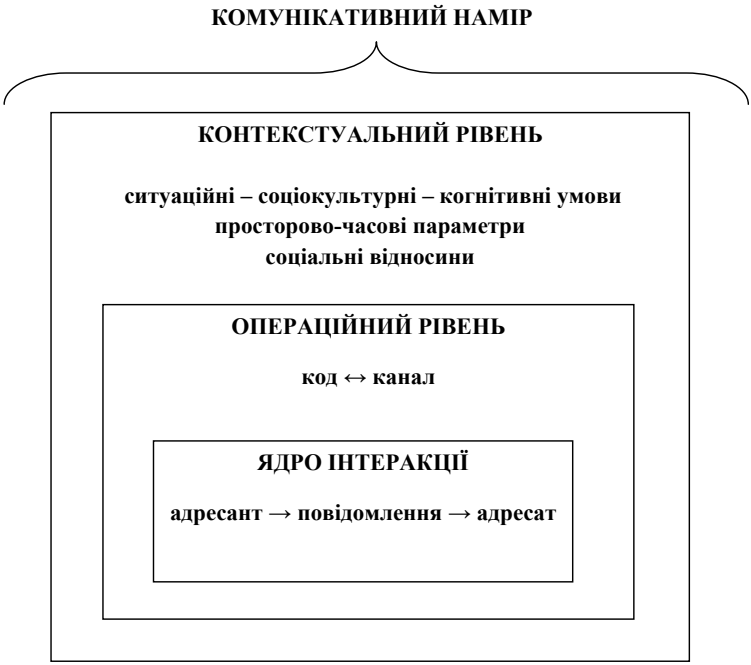

Рис. 1. Структурна модель комунікативної ситуації

Як видно зі схеми, комунікативна ситуація не зводиться до сукупності ізольованих компонентів, а постає як динамічна система взаємодії,

[14] Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004; Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008.

організована за принципом ієрархічної вкладеності рівнів. **Ядро інтеракції** становить базову структуру комунікативного акту та містить адресанта, повідомлення й адресата. *Мовець* (адресант) є ініціатором комунікативного акту та здійснює відбір мовних і немовних засобів відповідно до свого наміру. За К. Кербра-Ореккіоні, мовець є «носієм дискурсивної ідентичності (статусу, ролі, належності та інтенції)»[15], тоді як Ф. Бацевич розглядає його як «когнітивного та інтеракційного суб'єкта, мовленнєва діяльність якого відображає певну картину світу та комунікативну стратегію»[16]. *Адресат* (реципієнт) постає як інтерпретатор повідомлення, що спирається на власні знання, очікування та когнітивні моделі. Ефективність комунікації при цьому, за словами Д. Спербера та Д. Вілсона, залежить від ступеня спільності знань між учасниками[17]. *Повідомлення* є семантико-прагматичним центром інтеракції і охоплює мовну форму (висловлення або текст), інформаційний зміст (тему й рематичну організацію) та ілокутивну силу. У межах теорії мовленнєвих актів наголошується, що кожне висловлення реалізує певну ілокутивну дію (інформування, обіцянку, запит тощо). **Операційний рівень** забезпечує механізми реалізації комунікації та містить код і канал як основні засоби організації взаємодії. *Код* постає як спільна для учасників система знаків (природної мови, символів, жестів, умовних позначень), що забезпечує кодування та декодування повідомлення і слугує «передумовою реалізації метамовної функції»[18]. О. Селіванова також підкреслює, що код охоплює також спільні когнітивні та культурні моделі[19]. *Канал* (контакт) визначає спосіб передавання повідомлення (усний, письмовий, цифровий тощо) і забезпечує підтримання зв'язку між учасниками, виконуючи «фатичну функцію» (за концепцією Р. Якобсона). Сучасні дослідження наголошують на його трансформації під впливом цифрових медіа[20]. **Контекстуальний рівень** охоплює сукупність умов комунікації (ситуаційних, соціокультурних і когнітивних), що формують інтерпретаційне середовище взаємодії. Контекст у цій моделі розглядається не як операційний компонент, а як рівень, що визначає рамку інтерпретації та перебіг комунікативного

---

[15] Kerbrat-Orecchioni C. La communication orale: interactions, pragmatique et discours. Paris : Armand Colin, 2005. P. 289.

[16] Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. С. 254.

[17] Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. 2nd ed. Oxford : Blackwell, 1995. P. 78.

[18] Jakobson R. Linguistics and Poetics. *Style in Language* / T.A.Sebeok (Ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1960. P. 360.

[19] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 555.

[20] Charaudeau P. Le discours politique. Les masques du pouvoir. Paris : Vuibert, 2005.

акту. В межах цього рівня особливу роль відіграють *просторово-часові параметри* та *соціальні відносини між учасниками комунікації* (статус, дистанція, роль), які впливають на вибір мовного регістру, комунікативних стратегій ввічливості[21] та тип дискурсу, особливо в межах інституційної комунікації. У запропонованій моделі *комунікативний намір* розглядається як надрівневий (трансверсальний) компонент, що охоплює всі рівні комунікативної ситуації. Його умовне графічне представлення у вигляді «парасольки» підкреслює, що інтенція не належить до окремого структурного рівня, а визначає спрямованість і організацію всього комунікативного процесу. Вона виступає рушійною силою мовленнєвого акту, зумовлюючи вибір мовних засобів і стратегій взаємодії. Адже, як зазначає Ф. Бацевич, інтенція є «прагматичним чинником, що корелює з ілокутивною силою висловлення і відображає те, чого мовець прагне досягти за допомогою мовлення»[22].

Запропонована модель дає змогу інтерпретувати комунікативну ситуацію не як сукупність ізольованих елементів, а як цілісну динамічну багаторівневу систему, в якій ядро інтеракції, операційні механізми та контекстуальні умови перебувають у постійній взаємодії.

Отже, комунікативна ситуація постає як багатовимірна система прагматичних, когнітивних і соціальних чинників, що організують комунікативний акт і спрямовують процес інтерпретації. Вона функціонує як своєрідна матриця, у межах якої формуються дискурси та реалізуються мовленнєві взаємодії.

3. Комунікативна інтеракція: визначення та параметри

Сучасні моделі комунікативної ситуації висвітлюють її структурні компоненти та зв'язки між ними. Запропонована вище модель дає змогу описати ці компоненти у статичному вимірі; однак для розуміння того, як вони функціонують у реальній мовленнєвій діяльності, необхідно перейти до аналізу комунікативної інтеракції. Тому мову доцільно розглядати не лише як систему знаків, а і як інструмент соціальної дії та взаємодії. У цьому контексті ключову роль відіграє прагматична лінгвістика, яка аналізує, яким чином інтенції, мотиви та стратегії комунікантів реалізуються і трансформуються в конкретних умовах спілкування.

Прагматична лінгвістика, як відомо, утвердилася як напрям, що дає можливість розглядати мовлення як діяльність, інтерактивну,

---

[21] Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987; Kerbrat-Orecchioni C. Les interactions verbales. Tome II. Paris : Armand Colin, 1992.

[22] Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. С. 90.

ситуативно зумовлену й орієнтовану на дію, виходячи за межі аналізу суто мовних форм. Вона досліджує не лише синтаксичні та лексичні структури, а передусім способи використання мови в конкретних соціальних контекстах з урахуванням інтенцій, цілей і очікувань учасників. У центрі уваги перебувають мовленнєві акти, стратегії та ефекти комунікації, що дає змогу пояснити механізми конструювання смислу в ситуації взаємодії[23]. Таким чином, прагматична лінгвістика надає теоретичний інструментарій для аналізу комунікації як динамічної інтеракції, у якій кожне висловлення одночасно зумовлене інтенціями мовця та підлягає інтерпретації адресатом. Саме в цьому теоретичному руслі розглядається комунікативна інтеракція – з її стратегіями, тактиками та імпліцитними й експліцитними правилами організації взаємодії.

У цій площині комунікативна інтеракція визначається як спільна діяльність учасників комунікації, спрямована на обмін інформацією та вплив на свідомість і поведінку співрозмовників. Вона реалізується як динамічна система взаємодії, у межах якої кожен учасник одночасно виконує ролі адресанта й адресата. У безпосередній комунікації інтеракція відбувається в режимі «тут і тепер», що забезпечує можливість оперативної корекції висловлення залежно від реакцій співрозмовника. Повідомлення або текст у цьому процесі виступає медіатором взаємодії.

У разі опосередкованої (писемної або медіатизованої) комунікації взаємодія ускладнюється просторовою і часовою дистанцією між учасниками. Текст у цьому випадку виконує функцію інтерфейсу взаємодії, через який автор репрезентує свої оцінки, позиції та картину світу, тоді як інтерпретація залишається варіативною. Такий підхід узгоджується з інтеракційними концепціями комунікації, де смисл формується в процесі взаємодії інтенцій і контексту[24].

Комунікативна інтеракція ґрунтується на низці базових принципів, а саме: наявність спільного мовного коду як умови взаєморозуміння;

---

[23] Austin J. L. How to Do Things with Words. Oxford : Oxford University Press, 1962; Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987; Clark H. H. Using Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1996; Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3. New York : Academic Press, 1975; Jakobson R. Linguistics and Poetics. *Style in Language* / T. A. Sebeok (Ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1960; Levelt W. J. M. Speaking: From Intention to Articulation. Cambridge, MA : MIT Press, 1989; Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1969.

[24] Charaudeau P. Le discours politique. Les masques du pouvoir. Paris : Vuibert, 2005; Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1974; Hymes D. Models of the Interaction of Language and Social Life. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* / Ed. by J.J. Gumperz, D. Hymes. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1972.

спільність когнітивних знань; цілеспрямованість комунікації; регульованість взаємодії нормами і правилами.

У межах аналізу комунікативної інтеракції дослідники виокремлюють низку параметрів, що відображають її багатовимірний характер[25]. Ідеться, зокрема, про *онтологічний параметр*, який передбачає належність учасників до певної сфери існування або реального світу, в межах якого здійснюється комунікація. *Етнокультурний параметр* підкреслює невіддільність інтеракції від соціокультурного контексту, в якому відбувається обмін ідеями, емоціями, мотивами та цінностями з урахуванням міжособистісних відносин і специфіки бі- або полілогічної комунікації. *Когнітивний параметр* пов'язаний зі спільністю когнітивних здібностей учасників, їхнім фондом знань, ментальними репрезентаціями світу, а також механізмами категоризації, стереотипізації та рівнем мовної і дискурсивної компетентності. *Семіотичний параметр* ґрунтується на спільності знакових систем, насамперед мовного коду, а також інших семіотичних ресурсів, включно з паравербальними засобами, незважаючи на можливу асиметрію між продукуванням і сприйняттям повідомлення. *Прагматичний параметр* охоплює мотиваційно-інтенційні характеристики учасників, їхню орієнтацію на досягнення комунікативної рівноваги та відповідного статусу в ситуації взаємодії. У цьому контексті О. Селіванова виокремлює три ключові прагматичні чинники: комунікативний самоконтроль – здатність учасників рефлексувати власну мовленнєву поведінку й узгоджувати її із соціальними нормами; комунікативну адаптивність – готовність гнучко реагувати на зміни комунікативної ситуації, коригуючи свої рішення й установки; комунікативну сумісність – здатність до кооперації, встановлення психологічно комфортної взаємодії та досягнення взаєморозуміння на основі узгодження позицій і розвитку міжособистісної взаємодії[26].

На основі параметрів комунікативної інтеракції дослідники виокремлюють кілька типів взаємодії, серед яких найчастіше називають кооперацію, конфлікт і конкуренцію. *Комунікативна кооперація* характеризується узгодженістю інтенцій і стратегій учасників, симетричністю відносин і ефективністю обміну. Як підкреслює Г. П. Грайс, «кожен внесок має слугувати спільній меті комунікації»[27]. Вона ґрунтується

[25] Гетьман З. О. Поняття «інтеракції» в текстолінгвістиці. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. ЛІНГВАПАКС – VIII*. 2000; Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008.

[26] Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. С. 603.

[27] Grice H.P. Logic and conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3. New York : Academic Press, 1975. P. 48.

на комунікативній адаптації, тобто здатності учасників коригувати свою поведінку з метою полегшення розуміння та зменшення комунікативного шуму. До її основних показників належать наявність спільної мети, координація дій у межах організованої послідовності, а також ефективність спільної діяльності, що базується на взаєморозумінні та толерантності до можливих помилок партнера. *Комунікативний конфлікт* виникає у разі невідповідності інтенцій і стратегій учасників, асиметричності відносин і дисбалансу статусів, що часто призводить до переривання взаємодії або відмови від її продовження. Він зазвичай супроводжується негативними емоціями та загрозою «обличчю» партнерів. За Л. Фестінгером, конфлікт може бути наслідком когнітивної дисонансності[28], водночас, за словами Л. Козера, він здатний виконувати функцію динамізації та самоорганізації комунікативної системи[29]. У цьому сенсі конфлікт не лише порушує гармонію взаємодії, а й може сприяти перегляду міжособистісних відносин. *Комунікативна конкуренція* розглядається як форма взаємодії, що поєднує елементи змагання без обов'язкової ескалації конфлікту[30]. Вона спрямована на досягнення інтелектуальної переваги, нав'язування власних інтенцій або підвищення комунікативного статусу, хоча за певних умов може переходити у конфліктну форму взаємодії.

Таким чином, типологія комунікативної інтеракції дає змогу відобразити складність і багатовимірність комунікативних процесів, де кооперація, конфлікт і конкуренція постають як різні прояви інтерсуб'єктивної динаміки спілкування.

Ключову роль в організації інтеракції відіграють мотиви, інтенції та цілі учасників. *Мотиви* постають як імпліцитні або неусвідомлені бажання, що регулюють поведінку та ініціюють комунікативну дію, тоді як *інтенції* (термін, запозичений філософом Дж. Сьорлем із феноменологічної традиції) позначають усвідомлені й передмовленнєві цілі мовця, які спрямовують його стратегії та мовленнєву діяльність[31]. *Цілі* становлять операціоналізований рівень інтенції, що конкретизується у вигляді очікуваного результату комунікативної дії та реалізується через систему комунікативних стратегій і тактик взаємодії.

---

[28] Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford : Stanford University Press, 1957.

[29] Coser L.A. The Functions of Social Conflict. Glencoe : Free Press, 1956.

[30] Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода. Основи когнітивної теорії конфліктів. Київ : Наукова думка, 1996.

[31] Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1969; Searle J. R. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge : Cambridge University Press, 1979.

Сучасні моделі породження висловлення[32] уточнюють, що мотив ініціює комунікативну дію, а кожна мовленнєва дія має проміжні цілі, підпорядковані загальній інтенції. У процесі вербальної інтеракції інтенції учасників взаємно впливають одна на одну, зумовлюючи їхнє постійне коригування та модифікацію. Водночас у писемній або медіатизованій комунікації мотиви та інтенції автора фіксуються у тексті, тоді як їх інтерпретація адресатом є варіативною, що зумовлює динамічний характер смислотворення. Кооперативна взаємодія постає як результат узгодження інтенцій учасників, тоді як досягнення комунікативних цілей в умовах конфлікту або конкуренції залежить від рівня координації та адаптивності комунікантів. Водночас ефективність реалізації інтенцій зумовлюється низкою чинників, зокрема мовою комунікації, рівнем її опанування, стилістичними виборами, а також соціолінгвістичними, емоційними та контекстуальними параметрами взаємодії.

Отже, успішність комунікативної інтеракції визначається не лише розпізнаванням і узгодженням інтенцій учасників, а і їхньою здатністю адекватно добирати й ефективно реалізовувати комунікативні стратегії відповідно до конкретної ситуації взаємодії.

4. Комунікативні стратегії, тактики та принципи взаємодії

У структурі комунікативної інтеракції ключову роль відіграють стратегії, тактики та принципи, через які реалізуються інтенції учасників і організується перебіг взаємодії. Саме на цьому рівні комунікація постає як керований, динамічний і цілеспрямований процес.

Комунікативна стратегія визначається як складова інтенціонального планування дискурсу, спрямована на його організацію, управління та контроль із метою досягнення визначеного комунікативного результату (кооперативного, конфліктного або конкурентного), а також забезпечення ефективності взаємодії та впливу на адресата. Існування комунікативних стратегій пояснюється загальним принципом стратегічності будь-якої людської діяльності, зокрема мовленнєвої. Так, К. Келлерман розглядає стратегію як «фундаментальну характеристику комунікації, найчастіше неусвідомлену й автоматизовану, що ґрунтується на відборі та адаптації мовних ресурсів до умов взаємодії»[33].

Комунікативні стратегії базуються на глобальній інтенції комунікації, локальних інтенціях мовленнєвих актів, комунікативному змісті та

[32] Levelt W. J. M. Speaking: From Intention to Articulation. Cambridge, MA : MIT Press, 1989; Clark H. H. Using Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

[33] Kellermann K. Communication: Inherently strategic? Communication Monographs. 1992. № 59. P. 289.

інтеракційному режимі (стиль, жанр, регістр). Їх планування передбачає антиципацію перебігу інтеракції, що ґрунтується на уявленнях про типи мовленнєвих актів, ролі учасників і ситуаційний контекст у цілому.

Водночас визначення комунікативної стратегії залишається полісемантичним. Частина досліджень обмежує її сферою розв'язання проблемних або конфліктних ситуацій[34], що звужує її функціональний потенціал. Натомість значна кількість комунікативних практик (зокрема, навчання, інформування, інституційна взаємодія) також реалізується через стратегії, не будучи орієнтованими на «перемогу» в інтеракції. Тому, власне, у цьому контексті комунікативну стратегію доцільно розглядати як гнучкий когнітивний план, що мобілізується в умовах неповної інформації або невизначеності щодо інтенцій партнера.

Дж. Гамперц підкреслює, що «загальна спрямованість дискурсивних стратегій полягає у забезпеченні успішного комунікативного контакту, тобто досягненні функціонального інтеракційного результату, найчастіше кооперативного»[35]. Таким чином, комунікативні стратегії характеризуються гіпотетичністю, прогностичністю й евристичністю, а також залежністю від культури, норм взаємодії та комунікативної компетентності мовця.

Типологія комунікативних стратегій залишається частково розробленою. Існуючі класифікації або зосереджуються на окремих типах дискурсу, або враховують специфічні формати взаємодії. Одну з найзагальніших класифікацій запропонував Т. ван Дейк, який розрізняє контекстуальні макростратегії (зумовлені глобальною комунікативною ситуацією) та текстові макростратегії (реалізовані у структурі тексту як тематичні індикатори інтерпретації). Крім того, дослідник виокремлює когнітивні, дискурсивні, семантичні, синтаксичні, схематичні стратегії, а також стратегії розуміння[36]. У науковій літературі також розрізняють власне комунікативні стратегії, що регулюють послідовність інтеракційних дій, і змістові стратегії, пов'язані з плануванням та мовною реалізацією змісту.

З функціонального погляду виокремлюють кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні стратегії. Кооперативні стратегії спрямовані на підтримання інтеракційної гармонії та ефективності комунікації. Вони передбачають, зокрема, стратегії пом'якшення, що виконують

---

[34] Candlin C. N. The Language of Conflict. London : Routledge, 1981; Corder S. P. Introducing Applied Linguistics. Harmondsworth: Penguin Books, 1973; Kasper G. Pragmatic Transfer. Second Language Research. 1992. № 8 (3).

[35] Gumperz J. J. Discourse Strategies. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. P. 154.

[36] van Dijk T. A. Structures of Discourse and Structures of Power. *Annals of the International Communication Association.* 1989. № 12 (1). P. 18–59.

функції зниження комунікативної загрози, попередження конфлікту та регуляції міжособистісних відносин. К. Каффі, наприклад, розрізняє інструментальну функцію пом'якшення (спрямовану на досягнення комунікативної мети) та емоційну (пов'язану з регуляцією психологічної дистанції між учасниками)[37]. Б. Фрейзер, зі свого боку, протиставляє стратегії пом'якшення, орієнтовані на мовця (*self-serving*), і на адресата (*altruistic*)[38]. Конфліктогенні стратегії спрямовані на ініціювання або ескалацію конфлікту і можуть призводити до розриву комунікації, тоді як маніпулятивні стратегії орієнтовані на зміну установок або поведінки адресата в інтересах мовця.

Комунікативні тактики становлять операційний рівень реалізації стратегії. Якщо стратегія задає глобальний, інтенціональний і перспективний план взаємодії, то тактика охоплює конкретні, локально зумовлені дискурсивні дії, за допомогою яких цей план реалізується в реальному перебігу комунікації.

У цьому ракурсі комунікативна тактика визначається як сукупність конкретних дискурсивних дій, що добираються й адаптуються відповідно до комунікативної ситуації, динаміки інтеракції та реакцій адресата з метою реалізації певної комунікативної інтенції. Вона функціонує на мікродискурсивному рівні й виявляється через вибір мовленнєвих актів, а також лексичних, синтаксичних, просодичних і прагматичних засобів.

Дослідження в межах інтеракційної прагматики підкреслюють динамічний і адаптивний характер тактик. Згідно з інтеракційним підходом до комунікації, учасники постійно коригують свою мовленнєву поведінку у відповідь на дії співрозмовника, що передбачає безперервну переоцінку застосовуваних тактик. Тож та сама стратегія може реалізовуватися через множину тактик, вибір яких зумовлений контекстом, інституційними обмеженнями, соціокультурними нормами й актуальними цілями взаємодії.

Комунікативні тактики, за словами науковців[39], реалізуються передусім через мовленнєві акти, ілокутивна та перлокутивна сила яких сприяє просуванню інтеракції. При цьому вибір комунікативних тактик визначається як типом інтеракції, так і прагматичними цілями самих учасників. Типові співвідношення між типами інтеракції, комунікативними стратегіями та тактиками їх реалізації представимо узагальнено в таблиці (див. табл. 1).

---

[37] Caffi C. On mitigation. *Journal of Pragmatics.* 1999. № 31.

[38] Fraser B. Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics.* 1980. № 4.

[39] Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1969.

Таблиця 1

Типи інтеракції, комунікативні стратегії та типові тактики їх реалізації

тип інтеракції	комунікативна стратегія	типові тактики	пояснення
1	2	3	4
кооперативна	кооперація	пом'якшення, комунікативна адаптація, уточнення, переформулювання, позитивний зворотний зв'язок	спрямованість на узгодження позицій, зниження комунікативної загрози та досягнення взаєморозуміння
конфліктогенна	управління / провокація конфлікту	пряма конфронтація, критика, іронія, заперечення, перебивання	порушення інтеракційної рівноваги з метою виявлення або загострення конфлікту, перегляду статусних відносин
конкурентна	досягнення інтелектуальної або соціальної переваги	переконувальна аргументація, демонстрація компетентності, селекція та інтерпретація інформації, риторичне змагання	орієнтованість на домінування в інтеракції, підвищення статусу, інколи перехід у конфлікт
маніпулятивна	вплив на установки та поведінку адресата	комплімент, лестощі, непряма сугестія, емоційний вплив	спрямованість на зміну рішень або поведінки співрозмовника відповідно до інтересів мовця
діалогічна	регуляція взаємодії	відкриті запитання, переформулювання, уточнення, активне слухання, збалансоване чергування реплік	забезпечення підтримання діалогу, рівності участі та контролю за перебігом інтеракції
риторична	переконання та вплив	фігури мовлення, емфаза, повтор, аналогія, структурована аргументація	підсилення впливу висловлення та його переконливості
контекстуальна	адаптація до умов комунікації	врахування соціальної ролі, регістру, каналу, культурних норм і ситуації	забезпечення відповідності комунікації соціокультурним і ситуаційним параметрам

1	2	3	4
когнітивна	планування та моделювання	антиципація реакцій, моделювання адресата, відбір інформації, управління пресупозиціями	опертя на когнітивне моделювання співрозмовника та планування мовленнєвих дій
текстова / послідовнісна	організація дискурсу	когезія, тематична прогресія, макроструктури, маркування переходів	забезпечення структурованості та зрозумілості тексту
інтерпретаційна (рецептивна)	стратегії розуміння	інференція, перевірка гіпотез, уточнення, переформулювання	спрямування на адекватну інтерпретацію повідомлення та узгодження смислу

З погляду дискурсивного аналізу тактики також пов'язані з організацією послідовності інтеракції: вони беруть участь у регулюванні чергування реплік, відкритті та завершенні комунікативних актів, а також у підтриманні або порушенні інтеракційної когерентності[40]. Отже, тактики забезпечують не лише реалізацію інтенцій учасників, а й структурну організацію дискурсу.

Водночас комунікативні тактики мають контекстуально зумовлений і часто імпліцитний характер. Вони можуть бути як усвідомленими, так і автоматизованими, інтенціональними або рутинізованими, що пояснює їхню варіативність і складність чіткої класифікації. Їх ефективність залежить від рівня комунікативної компетентності учасників, здатних адекватно мобілізувати мовні та прагматичні ресурси відповідно до очікувань і обмежень ситуації.

Як операційний рівень реалізації комунікативних стратегій, тактики забезпечують втілення інтенцій і програм учасників у конкретних умовах взаємодії. Однак їх ефективність і узгодженість визначаються не лише вибором тактик, а й дотриманням загальних принципів і норм комунікативної взаємодії, що регулюють перебіг дискурсу, забезпечують його зрозумілість, кооперативність і соціальну рівновагу. Саме тому аналіз комунікативних тактик логічно приводить до розгляду принципів організації комунікації.

Важливим аспектом інтеракції є також дотримання правил і норм комунікації. Ще в античності Аристотель (IV ст. до н. е.) аналізував

[40] Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987; van Dijk T. A. Structures of Discourse and Structures of Power. *Annals of the International Communication Association.* 1989. № 12 (1).

принципи, що забезпечують ефективний вплив на аудиторію. Він виокремлював три фундаментальні складники: *логос* (раціональна аргументація та структура доведення), *пафос* (емоційний вплив на аудиторію) та *етос* (довіра і особистісні характеристики мовця)[41]. Ці складники можна розглядати як попередники імпліцитних правил, що регулюють дискурсивну взаємодію, оскільки вони визначають умови, за яких комунікація стає зрозумілою, прийнятною та кооперативною.

У продовження цієї перспективи Г. П. Грайс формулює принцип кооперації, відповідно до якого кожен учасник комунікації має робити внесок, адекватний спільній меті взаємодії[42]. Для практичної реалізації цього принципу він виокремлює чотири комунікативні максими:

максима кількості	надавати стільки інформації, скільки необхідно, ні більше, ні менше
максима якості	не повідомляти неправдивої або недостатньо обгрунтованої інформації
максима релевантності (відношення)	бути доречним і пов'язаним із контекстом
максима способу	висловлюватися чітко, впорядковано й зрозуміло, уникаючи неоднозначності

Ці максими функціонують як імпліцитні правила регуляції комунікативної інтеракції, забезпечуючи взаєморозуміння та сприяючи кооперації. Водночас вони становлять теоретичну основу для аналізу стратегій і тактик, за допомогою яких учасники керують інформацією, моделюють реакції адресата й адаптують свою комунікативну поведінку до різних ситуацій. Сучасні дослідження у сфері прагматичної лінгвістики та соціолінгвістики також акцентують увагу на правилах ввічливості, збереження «обличчя», щирості, мотивації та соціокультурної адаптації[43].

Отже, закони комунікативної інтеракції можна розглядати як систему норм, що регулюють перебіг взаємодії: вони визначають, яким чином учасники координують свої інтенції, стратегії, взаємні корекції та контекстуальні обмеження для досягнення ефективної комунікації

[41] Цит. за: Мойсюк В. А. Стратегії і тактики педагогічної риторики майбутнього вчителя іноземних мов. *Topical issues of the professional training of a modern teacher of foreign languages and literature: the experiences of domestic HEIs :* Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. С. 288–289.

[42] Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3. New York : Academic Press, 1975.

[43] Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987; Clark H. H. Using Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.

– незалежно від того, чи йдеться про кооперацію, конфлікт чи конкуренцію. Водночас ці норми не є жорстко фіксованими: вони мають динамічний і адаптивний характер, змінюючись залежно від ситуації, культури та комунікативних цілей учасників.

Комунікативна інтеракція в межах прагматичної лінгвістики постає як динамічний процес, у якому мотиви та інтенції учасників визначають вибір стратегій і тактик. Останні спрямовані на забезпечення кооперації, управління конфліктом або організацію конкурентної взаємодії за умови дотримання імпліцитних і експліцитних правил комунікації. Сукупний аналіз цих компонентів дає змогу пояснити, яким чином смисл формується, регулюється та координується в процесі досягнення інтеракційної ефективності.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз комунікативної інтеракції уможливив визначити її як динамічний процес, що функціонує в межах прагматичної парадигми лінгвістики. Комунікацію розглянуто не як статичну передачу інформації, а як багаторівневу взаємодію, у якій мовлення постає інструментом соціальної дії, когнітивної координації та дискурсивної організації.

Запропонована структурна модель комунікативної ситуації дала змогу системно описати її основні компоненти (учасників, повідомлення, код, канал, контекст) та умови реалізації взаємодії. Водночас доведено, що повне розуміння комунікації можливе лише за умови врахування її динамічного виміру – комунікативної інтеракції, у межах якої зазначені компоненти вступають у взаємодію та набувають функціонального значення. При цьому ключову роль в організації інтеракції відіграють мотиви, інтенції та цілі учасників, які утворюють ієрархічну систему регуляції комунікативної поведінки. Інтенції, як усвідомлені прагматичні орієнтири, реалізуються через комунікативні стратегії, що визначають загальний напрям дискурсу, тоді як тактики забезпечують їх конкретну реалізацію на мікрорівні взаємодії. Комунікативні стратегії мають когнітивно-прагматичний характер, є динамічними й адаптивними і залежать від контексту, соціальних норм і комунікативної компетентності учасників. Вони можуть реалізовуватися через різні типи інтеракції (кооперативну, конфліктогенну, конкурентну тощо) і набувають конкретної форми у вигляді комунікативних тактик, що функціонують як операційний рівень організації дискурсу. Останні реалізуються через мовленнєві акти та пов’язані з управлінням перебігом інтеракції, зокрема з регуляцією чергування реплік, підтриманням когерентності та координацією дій учасників. Їх вибір визначається як прагматичними цілями, так і типом

інтеракції. Щодо принципів і норм комунікації, то вони виконують регулятивну функцію та забезпечують ефективність взаємодії. Водночас ці правила мають динамічний характер і адаптуються до конкретних соціокультурних умов.

Отже, комунікативна інтеракція постає як складна, багатовимірна система, у якій поєднуються когнітивні, прагматичні та соціокультурні чинники. Її ефективність визначається здатністю учасників координувати свої інтенції, вибирати адекватні стратегії та тактики й дотримуватися принципів комунікації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому аналізі механізмів адаптації комунікативних стратегій у різних дискурсивних практиках і соціокультурних контекстах.

АНОТАЦІЯ

Сучасна лінгвістика дедалі більше звертає увагу на комунікативну інтеракцію як на динамічний процес, що функціонує в межах прагматичної парадигми. Однак у наукових дослідженнях спостерігається відсутність інтегративного підходу до опису комунікації, який поєднував би її структурні, когнітивні та прагматичні параметри. У зв'язку із цим у роботі здійснено комплексний аналіз комунікативної інтеракції як багаторівневої системи, що охоплює умови, механізми та принципи організації взаємодії. Уточнено поняття комунікативної ситуації та запропоновано її структурну модель, що охоплює основні компоненти й параметри комунікації. Особливу увагу приділено інтенціональній організації дискурсу, зокрема ролі мотивів, інтенцій і цілей у регуляції комунікативної поведінки. Визначено, що реалізація інтенцій здійснюється через систему комунікативних стратегій і тактик, які мають динамічний та адаптивний характер. Обґрунтовано роль прагматичних принципів і норм як регулятивних механізмів, що забезпечують ефективність комунікативної взаємодії. Результати дослідження дають змогу розглядати комунікативну інтеракцію як комплексну систему, у якій поєднуються когнітивні, соціальні та прагматичні чинники, що визначають формування та координацію смислу.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Гетьман З. О. Поняття «інтеракції» в текстолінгвістиці. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. ЛІНГВАПАКС – VIII. 2000. Вип. 3А. С. 235–237.

3. Мойсюк В. А. Стратегії і тактики педагогічної риторики майбутнього вчителя іноземних мов. Topical issues of the professional training of a modern teacher of foreign languages and literature: the experiences of domestic HEIs : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. P. 284–306. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-532-7-13.

4. Потебня О. Мова, національність, денаціоналізація. Нью-Йорк : Українська вільна академія наук у США, 1992. 155 с.

5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

7. Austin J. L. How to Do Things with Words. Oxford : Oxford University Press, 1962. 174 p.

8. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. Paris : Gallimard, 1966. 288 p.

9. Birdwhistell R. L. Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1970. 338 p.

10. Bourdieu P. Language and Symbolic Power. Cambridge : Polity Press, 1991. 151 p.

11. Brown P., Levinson S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.

12. Caffi C. On mitigation. *Journal of Pragmatics*. 1999. № 31. P. 881–909.

13. Candlin C. N. The Language of Conflict. London : Routledge, 1981. 246 p.

14. Charaudeau P. Le discours politique. Les masques du pouvoir. Paris : Vuibert, 2005. 134 p.

15. Clark H. H. Using Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 446 p.

16. Corder S. P. Introducing Applied Linguistics. Harmondsworth : Penguin Books, 1973. 392 p.

17. Coser L. A. The Functions of Social Conflict. Glencoe : Free Press, 1956. 188 p.

18. Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford: Stanford University Press, 1957. 291 p.

19. Fraser B. Conversational mitigation. *Journal of Pragmatics.* 1980. № 4. P. 341–350.

20. Goffman E. Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience. Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1974. 586 p.

21. Grice H. P. Logic and conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3. New York : Academic Press, 1975. P. 41–58.

22. Gumperz J. J. Discourse Strategies. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 225 p.

23. Hymes D. Models of the Interaction of Language and Social Life. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* / Ed. by J. J. Gumperz, D. Hymes. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1972. P. 35–71.

24. Jakobson R. Linguistics and Poetics. Style in Language / T. A. Sebeok (Ed.). Cambridge, MA : MIT Press, 1960. P. 350–377.

25. Kasper G. Pragmatic Transfer. *Second Language Research*. 1992. № 8 (3). P. 203–231.

26. Kellermann K. Communication: Inherently strategic? Communication Monographs. 1992. № 59. P. 288–300.

27. Kerbrat-Orecchioni C. Les interactions verbales. Tome II. Paris : Armand Colin, 1992. 368 p.

28. Kerbrat-Orecchioni C. La communication orale: interactions, pragmatique et discours. Paris : Armand Colin, 2005. 302 p.

29. Levelt W. J. M. Speaking: From Intention to Articulation. Cambridge, MA : MIT Press, 1989. 566 p.

30. Maingueneau D. Analyser les textes de communication. Paris : Dunod, 1998. 211 p.

31. Mounin G. Introduction à la sémiologie. Paris : Minuit, 1970. 248 p.

32. Searle J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1969. 203 p.

33. Searle J. R. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. Cambridge : Cambridge University Press, 1979. 187 p.

34. Sperber D., Wilson D. Relevance: Communication and Cognition. Oxford : Blackwell, 1986. 279 p.

35. van Dijk T. A. Structures of Discourse and Structures of Power. *Annals of the International Communication Association*. 1989. № 12 (1). P. 18–59.

36. Watzlawick P., Beavin J., Jackson D. Une logique de la communication. Paris : Seuil, 2000. 280 p.

37. Winkin Y. La nouvelle communication. Paris : Seuil, 1981. 372 p.

Information about the author:
Moisiuk Valentyna Anatoliivna,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of French Philology and Translation
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsubynski Street, Chernivtsi, Ukraine